

Metodika

Blok 8

Komunismus a demokracie v Československu

LEKCE

35

Rozpad Československa

CÍLOVÁ SKUPINA

ZŠ / 14–15 let

ČASOVÁ DOTACE

45 minut

MEZIPŘEDMĚTOVÉ
VZTAHY

Občanská výchova /
Mediální výchova

KLÍČOVÁ SLOVA

federace / společný
stát / Česká republika /
Slovenská republika /
stereotypy

Anotace lekce

Lekce tematizuje rozpad Československa v roce 1993. Žáci nejprve analyzují český pohled na Slováky v letech 1990–1992 a poté se zaměřují na totéž téma v perspektivě celého 20. století.

Badatelská otázka

Jak se Češi dívali na Slováky?

Vzdělávací cíle

Obsah

— Žáci se seznamují s proměnou vztahu mezi Čechy a Slováky v 90. letech 20. století.

Historické myšlení: Dobové perspektivy

— Žáci charakterizují a hodnotí český pohled na Slováky v průběhu 20. století, a zvláště pak v 90. letech.

Badatelské dovednosti

— Vysvětlujeme význam.
— Porovnáváme a třídíme zdroje.

Vazba lekce na RVP ZV (2021)

D-9-7-02 / rozpozná klady a nedostatky demokratických systémů

D-9-7-05 / zhodnotí postavení Československa v evropských souvislostech a jeho vnitřní sociální, politické, hospodářské a kulturní prostředí

VO-9-1-02 / rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu

Zdroje

Evokační fotografie 1

Fotografie náměstí SNP v Bratislavě, 1. 1. 1993

název

<https://zurnal.pravda.sk/neznama-historia/clanok/452826-zbohom-cesko-slovensko-vitaj-suverenne-slovensko/>

link

Evokační fotografie 2

Fotografie Václavského náměstí v Praze, 1. 1. 1993, ČTK

název

komentář k evokačním zdrojům 1 a 2

Rozdílná atmosféra obou fotografií ukazuje odlišný vztah Čechů a Slováků k nově vzniklým státům. Zatímco Slováci bujaře slaví, vznik České republiky k žádným velkým oslavám nevedl. Fotografie vyjadřují nejen postoj k novým státům, ale i tomu právě zaniklému – Slováci se radují, že se státu zbavili, Češi nikoli – starý stát (Československo) jim vlastně vyhovoval. Na této tezi (vycházející z analýzy antropologa Ladislava Holého) je celá lekce vytvořena.

Zdroj 1

Ivan Steiger, karikatura bez názvu, Literární noviny, 14. 5. 1990, č. 11, s. 2.

název

komentář

Ilustrace Ivana Steigera vyšla v květnu 1990 jako součást článku Ludvíka Vaculíka v Literárních novinách (viz zdroj 4), a doplňuje tak českou perspektivu pohledu na „slovenskou otázku“. Do protikladu staví individualizovanou a atomizovanou českou společnost (postavičky spolu nekomunikují a každá jde jinam) a slovenskou společnost, u níž je patrný společný zájem. Natažené ruce Slováků se vztahují žalujícím gestem na Čechy – Slováci jsou na tomto obraze notoričtí stěžovatelé. Místo aby se starali o své (jako Češi), tak obviňují Čechy. Z čeho? V kontextu článku je to permanentní, ovšem neodůvodněná zlost na staršího a úspěšnějšího (českého) bratra. Natažená ruka může též evokovat hajlování – nacistický pozdrav – což může odkazovat k mnoha věcem. Jednak ke skutečnosti, že za druhé světové války bylo Slovensko spojencem nacistů, jednak k představě zhoubnosti nacionalistického kolektivismu, což může být vykládáno jako obžaloba Slováků z tohoto „nacionalistického hříchu“.

Zdroj 2

Petr Juřena, karikatura bez názvu,
Dikobraz, 1992, č. 29, s. 2.

název

komentář

Ilustrace Petra Juřeny zapadá do dlouhé řady „orientalistických“ vtipů o Slovácích, které v časopise Dikobraz vycházely v průběhu roku 1992. Slováci jsou v nich představováni jako zaostalí, problémoví, neúspěšní. Autor predikuje směřování českých zemí do Evropy, zatímco Slovensko podle něj skončí na Balkáně, kde v té době probíhala občanská válka v Jugoslávii.

Zdroj 3

Karel Kálal: Slovensko a Slováci.
Praha, 1905, s. 143. (Kráčeno, upraveno)

název

komentář

Karel Kálal (1860–1930) byl český pedagog se zájmem o Slovensko. Na jedné straně podporoval rozvoj slovenského kulturního života, jezdil na Slovensko, popularizoval slovenskou kulturu v Čechách, na straně druhé měl ke Slovákům mentorský a protektorský vztah, což část slovenské veřejnosti iritovalo. Jako jeden z prvních slovákofilských intelektuálů použil figuru o Čechu jako starším bratru Slováků. Nutno ovšem zdůraznit, že před první světovou válkou měla česká podpora pro Slováky určitý význam v jejich boji za národní svébytnost proti maďarizaci. To se ovšem změnilo za první republiky, kdy k podobným protektivním přístupům už nebyl objektivně důvod.

Zdroj 4

Ludvík Vaculík: Nad jezerem škaredě hrát
(výběr z publicistiky 1990–1995), Praha, 1996, s. 10–11.

název

komentář

Článek významného českého intelektuála (v období komunistického režimu i disidenta) Ludvíka Vaculíka (1926–2015) o „slovenské otázce“ je dnes historiky považován za ilustraci převládajícího českého postoje k emancipačním snahám Slováků na počátku 90. let 20. století. Národnostní spory mezi Čechy a Slováky se objevily brzy po sametové revoluci. Poprvé se projevíly ve sporu o název státu (tzv. pomlčková válka z jara 1990). I když byly vedeny a živeny hlasitými menšinami, v mediálním diskursu vytvářely dojem, že Slováci touží po samostatném státu. Nebyla to zcela pravda, jedinou politickou silou, která otevřeně usilovala o nezávislost, byla Slovenská národní strana, jejíž podpora nikdy nepřesáhla 14 % voličů. Nicméně slovenské snahy o změnu státoprávního uspořádání byly českými intelektuály vnímány jako pubertální projevy „nedozrálého“ národa.

Zdroj 5

Jana Klusáková: Petr Pithart nadoraz – o Havlovi, Klausovi, Mečiarovi a revoluci, která požírá své děti.
Praha, 1992, s. 28–29.

název

komentář

Petr Pithart (1941) patřil k předním disidentům, vůdcům sametové revoluce, a byl to první demokratický český premiér (1990–1992). V době svého premiérství jednal jak s vládou slovenskou, tak federální. Proslul politickou empatií a snahou o pochopení slovenských emancipačních snah. Po neúspěchu ve volbách v roce 1992 se na čas stáhl z politiky, ovšem vrátil se do ní jako senátor a později se stal i předsedou Senátu. Jeho vzpomínka ilustruje neochotu slovenských politických elit přijímat v atmosféře národnostních sporů federální funkce.

Návrh postupu

Fáze

Popis

Učitel

Žák

Komentáře

Fáze 1 5 minut

evokace a nastolení
badatelské otázky

- Učitel uvede stručným výkladem téma. Může využít informační prvky 1 a 2 (přehled česko-slovenského soužití ve 20. století), zeptá se žáků, co může znamenat rozdílné vyznění oslav nového státu v Bratislavě a v Praze.

- Komentuje dvojici fotografií a vyvozuje z jejich srovnání závěry. Studuje informační prvky 1 a 2, poslouchá učitelův úvod do tématu.

- Doplnující otázky cílí na reflexi skutečnosti, že nový stát byl v Bratislavě vítán, zatímco v Praze nikoli.

Fáze 2 10 minut

práce se zdroji 1 a 2

- Učitel podporuje analýzu žáků (obchází je, komentuje jejich práci).

- Žáci srovnávají karikatury, v PL vypracovávají odpovědi na úkoly, které jsou k nim připojené.

- Necháváme na úvaze učitele, zda zadá jako skupinovou či individuální práci, ovšem i v této fázi je užitečné, když žáci sdílejí své postřehy.

Fáze 3 10 minut

práce se zdroji 3 až 5

- Učitel podporuje analýzu žáků (obchází je, komentuje jejich práci).

- Žáci analyzují texty (zdroje 3 až 5), v PL vypracovávají úkoly, které jsou k nim připojené.

- Skupinová práce (či práce ve dvojicích) může analýzu textů urychlit.

Fáze 4 15 minut

odpověď na
badatelskou otázku
a výměna zkušeností

- Učitel vyzve žáky, aby odpovídali na badatelskou otázku. Podporuje je při vypracování odpovědi.

- Žáci odpovídají na badatelskou otázku. Sdílejí (ve dvojici či ve skupině) své závěry.

- Je třeba zdůraznit, že předmětem analýzy není skutečnost, ale její mediální obraz. V této lekci žáci analyzují mediální zkratky a stereotypy. V rámci odpovědi zaujmají k těmto stereotypům také vlastní postoj.

Fáze 5 5 minut

společná reflexe
výstupů s celou třídou

- Učitel řídí společnou reflexi žákovských výstupů, komentuje je.

- Vybraní žáci prezentují své závěry, diskutují o nich.

- Snažíme se sdílet co nejširší spektrum názorů.

Kritéria hodnocení

Základní úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák vyplní všechny odpovědi ve druhém sloupci (co říkají média a intelektuálové). Odpovědi jsou relevantní, i když stručné. Třetí sloupec (vlastní komentáře k analýze) obsahuje jen torzovité poznámky.

Příklady odpovědí

—
Češi měli společný stát raději než Slováci.

—
Slováci jsou více emotivní. To můžu potvrdit, protože můj kamarád Jano je Slovák a je to „cíťa“.

—
Češi spějí do Evropy, zatímco Slováci čekají problémy.

Odpověď na badatelskou otázku je v této lekci strukturována. Žáci mají doplňovat tabulku, která je v pracovním listě. Analyzují obraz vztahu Čechů a Slováků v podání médií a intelektuálních elit na třech příkladech: 1. jaký byl jejich vztah ke společnému státu, 2. jaké jsou jejich vlastnosti a 3. jaká je jejich budoucnost. U každé charakteristiky mají provést analýzu mediálního obrazu (druhý sloupec tabulky) a následně tyto závěry komentovat podle vlastního uvážení (co si o tom myslím já – třetí sloupec tabulky).

Střední úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žáci vyplní všechny odpovědi v tabulce. U některých odpovědí ve druhém sloupci zdůrazní, že se jedná o názor médií, nikoli o popis skutečnosti. Formulují také vlastní komentáře k obrazu, který o Slovácích podávají média a intelektuálové.

Příklady odpovědí

—
Češi měli společný stát raději než Slováci. Myslím, že je to pravda, alespoň podle těch úvodních fotografií.

—
Češi jsou podle názorů některých autorů (Vaculík, Káral) vyspělejší než Slováci, Slováci jsou podle karikatur zaostalí (zdroje 1, 2). Každý člověk má nějakou povahu a nemusí to souviset s tím, jestli je Čech, nebo Slovák.

—
Češi jsou podle karikatur na cestě do Evropy, Slováci na cestě „na Balkán“, tedy do chudoby a problémů. Skutečnost nemusela být tak dramatická – vždyť dnes jsme na tom dost podobně.

Pokročilá úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žáci vyplní všechny odpovědi v tabulce. Jsou si vědomi toho, že obraz, který vykreslují média, nemusí být reálný. Ve třetím sloupci se kriticky vymezí vůči jednoznačným soudům, které nad Slováky vynášejí média a intelektuálové.

Příklady odpovědí

—
Češi měli společný stát raději než Slováci. Myslím, že je to celkem pochopitelné, protože Československo bylo spíše české než slovenské (zdroj 5).

—
Média vykreslovala Slováky jako nacionalisty, kteří dělají problémy a pořád si stěžují (zdroje 1, 3, 4). Podle médií byli horší než Češi a měli je čekat jen problémy. Myslím, že tak strašní zas nebyli – vždyť dnes jsme na tom podobně. Češi měli jít do Evropy, kde je zřejmě měla čekat zářná budoucnost, Slováci se měli propadnout někde na Balkán, kde v té době zuřila válka v Jugoslávii. Myslím si, že média často složité problémy zjednodušují a mají ráda černobílé vidění světa.

Doporučená literatura

RYCHLÍK, Jan.
Češi a Slovinci ve 20. století.
Praha: Vyšehrad, 2012.

HUDEK, Adam – KOPEČEK, Michal – MERVART, Jan (ed.).
Čechoslovakismus.
Praha: NLN, 2019.

HOLÝ, Ladislav.
Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti.
Praha: SLON, 2001.

Metodika

Blok 8 / Komunismus a demokracie v Československu
Lekce 35

Rozpad Československa

Autor lekce (metodický a pracovní list):
Jaroslav Pinkas

Grafická úprava:
Hedvika Vilinger Člupná

Fotografie použité v pracovním listu této lekce podléhají licenci ČTK (označeno v rámci zdroje jako ČTK (2022)). Bez písemného souhlasu držitele práv není dovoleno užít nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat tuto část materiálu vytvořeného v rámci projektu Dějepis+.

Dílo podléhá licenci **Creative Commons CC BY-SA 4.0**
Uveďte původ—Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

Všechny metodiky a pracovní listy jsou v elektronické podobě ke stažení na webových stránkách dejepisplus.npi.cz.

Rok vydání 2022
Národní pedagogický institut České republiky
www.npi.cz

npi | Národní pedagogický institut
České republiky